כן הוא רק בְּתְרוּמָה בזמן הזה שחיובה הוא מִדְּרַבָּנָן ולא מן התורה, ועל כן אנו תולים להקל, אבל בְּחָמֵץ שאיסורו הוא דְּאוֹרַיְיתָא, מי אָמְרִינַן – וכי אנו אומרים שיש להקל ולתלות שהחמץ נכנס לבית שאינו בדוק והמצה נכנסה לבית הבדוק. מתרצת הגמרא, אָטוּ [–וכי] בְּדִיקַת חָמֵץ היא מִדְּאוֹרַיְיתָא, הלא רק מִדְּרַבָּנָן הִיא, דְּהַרְי מַדְּאוֹרַיְיתָא בְּבִיטּוּל החמץ בְּעָלְמָא סַגֵּי לֵיהּ – די לו, ושוב אינו עובר עליו ב'בל יראה', וחיוב הבדיקה והביעור שלאחר הביטול אינו אלא מדברי חכמים. על כן כשאנו מסופקים האם הבית הבדוק מחויב בבדיקה נוספת, אנו תולים לקולא, ואומרים שהעכבר שחמץ בפיו נכנס לבית שאינו בדוק, והעכבר שמצה בפיו נכנס לבית הבדוק, ואין צריך לשוב ולבודקו.

הגמרא דנה בעכבר שהכניס חמץ לאחד משני בתים: צְבוּר אֶחָד שֶׁל חָמֵין וּלְפָנָיו שְׁנֵי בָּתִּים בְּרוּקִין, וַאֲתָא [–ובא] עָכְבָּר וְשָׁקַל – ונטל מהחמץ ונכנס עמו לאחד הבתים, וְלֹא יָדְעִינַן אִי לְהַאי עַל אִי לְהַאי [–הרי זה] עָל – ואיננו יודעים האם נכנס לבית זה או לבית זה, תַּיְינוּ [–הרי זה] כדין שנאמר לענין טומאה בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין, ואפשר ללמוד משם על הנידון האמור. דְּתַנַן – ששנינו במסכת טהרות (פ״ח מ״ה), שְׁנֵי שְׁבִילִין שֶׁאֶחָד מהם טָמֵא בטומאת מת, שמוטל בו קבר לכל רחבו, וכל העובר בו בהכרח מאהיל עליו ונטמא בטומאת מת, וְאֶחָד מהשבילים טָהוֹר, וְהָלַךְ אדם בְּאֶחָד מֵהֶן, ואחר כך עָשָׂה טָהֳרוֹת – ונגע בדברים טהורים, וּבָא חֲבֵירוֹ וְהָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַשֵּׁנִי וְעָשָׂה גם הוא טָהֳרוֹת – ונגע בדברים טהורים אחרים, ויודעים הם שכל אחד מהם הלך בשביל אחר, אלא שאינם יודעים מי הלך בשביל זה ומי בשביל בזה, ונמצא שאחד מהם ודאי טמא ואחד טהור, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם נִשְׁאֲלוּ [–באו לשאול] לחכם זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ מה דין הטהרות שנגעו בהן, טְהוֹרִין שְׁנֵיהֶן. ואף שכל אחד מהם הוא ספק טמא אין בידינו לטמאותם מספק, לפי ששבילים אלו הם רשות הרבים, והלכה בידינו שספק טומאה ברשות הרבים טהור. אבל אם שניהם באו לשאול בְּבַת אַחַת, שניהם טְמֵאִין, לפי שעלינו להשיב להם בהוראה אחת, והלא אי אפשר להשיב לשניהם יחד שהם טהורים, שהרי אחד מהם בודאי הלך בשביל הטמא ונטמא, ומאחר שאי אפשר לטהר את שניהם הרי הם טמאים מספק. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ – בין כשבאו שניהם בבת אחת, ובין כשבא כל אחד בפני עצמו, שניהם טְמֵאִין.

רבא מפרש את מחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי: וְאָמַר רָבָא בביאור המחלוקת, וְאִיתֵּימָא [–ויש אומרים] שרַבִּי יוֹחָנָן אמר כן, אם באו שניהם לשאול בְּבַת אַחַת, לְדִבְרֵי הַכֹּל – בין לרבי יהודה ובין לרבי יוסי, שניהם טְמֵאִין. ואם באו בָּזֶה אַחַר זֶה, לְדִבְרֵי הַכֹּל שניהם טְהוֹרִין. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּאופן שבָּא אחד מהם לפנינו לְהִשָּׁאֵל עָלָיו וְעַל חֲבֵירוֹ, מה דינם. רַבִּי יוֹסֵי מָדְמֵי לֵיהּ [–מדמה אופן זה] לְאופן שבאו שניהם להישאל בְּבַת אַחַת, שכן אפילו שאין שניהם לפנינו, מכל מקום צריכים אנו לפסוק בהוראה אחת את דין שניהם, או טמאים אתם או טהורים אתם, ומאחר שאי אפשר להשיב לשניהם בבת אחת 'טהורים אתם', שניהם טמאים. וְרַבִּי יְהוּדָה מָדְמֵי לֵיהּ [–מדמה אופן זה] לְאופן שבאו שניהם לשאול בָּזֶה אַחַר זֶה, שכן אין אלא שואל אחד, ואין צורך להשיב לו גם על דין חבירו, אלא די להשיבו טהור אתה משום שספק הוא באיזה שביל הלכת, ומאליו יבין שמאותו טעם גם חבירו טהור כמותו, ודווקא באופן ששניהם שואלים יחד בתוך כדי דיבור, ועלינו להשיב לשניהם כאחד, אי אפשר לומר טהורים אתם.

והוא הדין לספק האמור בחמץ, שאם כל אחד מבעלי הבתים בא בפני עצמו לשאול על ביתו האם הוא צריך בדיקה, משיבים לו שאינו חייב לבדוק, שכן חיוב בדיקה אינו אלא מדרבנן, אנו תולים לקולא ואומרים שספקו מותר. אבל אם באו שניהם לשאול בבת אחת, אי אפשר לפטור את שניהם בהוראה אחת, שהרי באחד הבתים בודאי נמצא חמץ, ועל כן שניהם חייבים לשוב ולבדוק.

הגמרא דנה בעכבר שנטל חמץ וספק אם נכנס לבית: אם ראינו שנטל עכבר חמץ מהחצר, וְסָפֵק הוא אם עָל [–נכנס] לבית שכבר נבדק סָפֵק לֹא עָל לתוכו, תַּיְינוּ [–הרי זה] כדין שנאמר בִּפְקָעָה, וּבְפָלוּגְתָא [–שהוא שנוי במחלוקת] דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנָן. דְּתַנַן – ששנינו במסכת טהרות (פ״ו מ״ה), הַנִּכְנָס לַבִּקְעָה [–הרבה שדות הסמוכים יחד] בֵּימוֹת הַגְּשָׁמִים, ובתקופה זו דינה כדין רשות היחיד לפי שכבר צמחו בה הזרעים ואין רשות לרבים להלך שם, וְטוּמְאָה של מת נמצאת בְּשָׁדֶה פְּלוֹנִית – באחת השדות שבבקעה, וכל שדה מסומנת בגבולותיה, ואנו יודעים באיזו שדה נמצאת הטומאה, וְאָמַר אדם אֶחָד, הָלַכְתִּי בַּמָּקוֹם הַלָּז – באותה בקעה, וְאולם אֵינִי יוֹדֵעַ אִם נִכְנַסְתִּי בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה שנמצאת בה הטומאה, וְאִם [–או אם] לֹא נִכְנַסְתִּי בתוכה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר אדם זה. וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין אותו, שכן הלכה בידינו שספק טומאה ברשות היחיד טמא. וטעמו של רבי אליעזר המטהר, משום שֶׁהָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, סְפֵק בִּיאָה – כשיש ספק האם נכנס האדם כלל למקום שיש בו טומאה, ספיקו טָהוֹר אף ברשות היחיד, לפי שספק ספיקא הוא, ספק האם נכנס לשם, וגם אם נכנס ספק האם האהיל על הטומאה או לא. ודווקא אם ודאי נכנס לשם אלא שהוא סְפֵק מַגַּע טוּמְאָה – האם נגע או האהיל על הטומאה הנמצאת שם, ברשות היחיד ספיקו טָמֵא. ומדין זה יש ללמוד על הספק האמור בחמץ, שכל זמן שלא נודע שנכנס העכבר לבית, אין לחשוש שמא נכנס והשאיר בו חמץ. ואף חכמים שסוברים שספק ביאה ברשות היחיד טמא מודים בחמץ, שכן חיוב בדיקת חמץ הוא מדרבנן, ועל כן תולים את ספיקו לקולא ואומרים שלא נכנס העכבר לבית.

הגמרא דנה בחמץ שאבד בבית ולא נמצא בבדיקה: אם עָל [–נכנס] עכבר לבית בפנינו עם חמץ, וּבָרַק בעל הבית אחריו וְלֹא אַשְׁכַּח – ולא מצא את החמץ, פְּלוּגְתָא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנָן – יש ללמוד על נידון זה מדין דומה לענין טומאה שנחלקו בו רבי מאיר וחכמים. דְּתַנַן – שכן שנינו במסכת נדה (סא.), הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טוּמְאָה, כגון גל אבנים שידוע שיש בתוכו כזית מבשר המת, לְעוֹלָם הוּא בְּטוּמְאָתוֹ עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ הַטּוּמְאָה הֵיכָן הָיְתָה, ואפילו שנבדק ולא נמצאה בו הטומאה אינו יוצא מחזקתו, וכל המאהיל עליו נטמא בטומאת מת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בּוֹדְקִין בגל ובקרקע שמתחתיו, וחופר עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְסֶלַע אוֹ לְקַרְקַע בְּתוּלָה שלא זוזה ממקומה לעולם, ולא יתכן שנמצאת שם הטומאה, ואם לא מצאה תולים שנטלה עורב או עכבר, והמקום טהור. ויש ללמוד מכך על חמץ שהכניסו עכבר לבית ולא נמצא בבדיקה, שאין חוששים לו. ואפילו רבי מאיר הסובר שאין הטומאה יוצאת מידי חזקתה אף על ידי בדיקה, מודה בבדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן, שאם לא נמצא בבדיקה אין חוששים לו, אלא תולים שאכלו העכבר.

הגמרא דנה עד כמה צריך לבדוק את הבית שעכבר הכניס לתוכו חמץ: עָל [–נכנס] עכבר בפנינו לבית בדוק כשחמץ בפיו, וּבָרַק בעל הבית אחריו וְאַשְׁכַּח [–ומצא] פרוסת חמץ, אך אינו יודע בודאי שזו היא אותה פרוסה שהכניס העכבר, דין זה תלוי בְּפָלוּגְתָא [–במחלוקת] דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לענין טומאה. דְּתַנְיָא – שכן שנינו בברייתא, שָׂדֶה שֶׁנֶּאֱבַד בָּהּ קֶבֶר ואין ידוע היכן מקומו, הַנִּכְנָס לְתוֹכָהּ טָמֵא מספק, שמא האהיל על הקבר. אולם אם לאחר מכן נִמְצָא בָּהּ קֶבֶר, הַנִּכְנָס לְתוֹכָהּ שלא במקום הקבר טָהוֹר, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אותו קֶבֶר שֶׁאָבַד הוּא קֶבֶר שֶׁנִּמְצָא, ושאר השדה היא בחזקת טהרה. דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, תִּיבָּדֵק כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ, משום שיתכן שאותו קבר שנמצא אינו הקבר הידוע לנו, אלא הוא קבר אחר, ועד שלא תיבדק כולה עדיין היא עומדת בספק טומאה.

והוא הדין לחמץ, שלדעת רבי מאחר שנמצא חמץ יש לתלות שזה הוא אותו חמץ שהכניסו העכבר, ואין צריך להמשיך ולבדוק את כל הבית. אך לדעת רבן שמעון בן גמליאל יתכן שהחמץ הנמצא הוא חמץ אחר, והחמץ שהכניס העכבר עדיין בבית, ולפיכך צריך להמשיך ולבדוק את כולו.

הגמרא דנה במי שהניח כמה חתיכות חמץ בבית ומצא פרוסה יתירה: הִנִּיחַ אדם בבית תֵּשַׁע פרוסות חמץ לאחר הבדיקה, וְאחר

המשך בעמוד עב

כך **מָצָא** במקום זה **עֲשָׂר** פרוסות, דין זה תלוי ב**פְּלוּגְתָּא** [–במחלוקת] **דְּרַבִּי וְרַבָּנָן, דְּתַנְיָא, הִניַּח מָנָה** [–מאה זוז] של מעשר שני, **וְאַחַר כָּךְ מָצָא שָׁם מָאתַיִם** זוז, אנו תולים שמעות חוּלִּין ומעות **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מְעוֹרָבִין זֶה בָּזֶה** בתוך מאתים אלו, מאה מהן הן מעות המעשר שהניח שם, והמאה האחרות הן של חולין, והונחו שם יחד עם המאה הראשונות שהיו שם בתחילה. **דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַכֹּל חוּלִּין**, שכן מאחר שמנין המעות שמצא אינו כאותו מנין שהניח, יש לתלות שהמנה הראשון ניטל מכאן, והונחו במקומו מאתים אחרות של חולין. והוא הדין בחמץ, שלדעת רבי אם הניח תשע פרוסות ומצא עשר אנו תולים שאלו הן התשע שהניח בתחילה, ואחר כך נוספה פרוסה נוספת אליהן. ולדעת חכמים יש לחשוש שמא התשע הראשונות נגררו על ידי חולדות למקום אחר בבית, ועשר הפרוסות שלפנינו הובאו על ידי אדם אחר, ועל כן עליו לבדוק בכל הבית אחרי התשע הראשונות.

הגמרא דנה באופן שנחסרה אחת מהפרוסות שהניח: **הִניַּח עֲשָׂר** פרוסות חמץ, **וְאַחַר כָּךְ מָצָא** שם **תֵּשַׁע** פרוסות בלבד, **הֲיֵינוּ** [–הרי זה] כדין השנוי ב**סֵיפָא** של הברייתא שהובאה לעיל. **דְּתַנְיָא, הִניַּח מָאתַיִם** זוז של מעשר שני, **וְאַחַר כָּךְ מָצָא שָׁם מָנָה** [–מאה זוז] בלבד, אנו תולים **שְׁמָנָה** אחד הוא המנה של המעשר שהיה **מוּנָּח** כאן מתחילה, **וְאילו הַמָּנָה** השני **מוּטָּל** – ניטל מכאן. **דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַכֹּל חוּלִּין**, לפי שאנו תולים שנטל את המאתים הראשונים והניחם במקום אחר, ולאחר כן הניח כאן מנה אחר של חולין, ושכח מכך. והוא הדין לחמץ, שלדעת רבי אנו תולים שתשע הפרוסות שנמצאו הן אותן חתיכות שהניח שם בתחילה, ועליו לבדוק רק אחר הפרוסה העשירית שהופרדה מהתשע על ידי אדם אחר, ולאחר שמצא אחת אינו צריך להמשיך ולבדוק אחר האחרות. ואילו לדעת חכמים יש לתלות שתשע אחרות הן, ועליו להמשיך ולבדוק עד שימצא את כל עשר הפרוסות שהניח בתחילה.

הגמרא דנה במי שהניח חמץ בבית ומצא חמץ במקום אחר: הֲנִיחַ חמץ בְּזָוִית זוֹ של הבית, וְאחר כך מָצָא חמץ בְּזָוִית אַחֶרֶת, דין זה תלוי בִּפְלוּגְתָּא [–במחלוקת] דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנָן. דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, קַרְדּוֹם שֶׁאָבַד בַּבַּיִת, כל כלי שנמצא בתוך הַבַּיִת הוא מָמָא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, שמא אָדָם מָמָא נִכְנַס לְשָׁם וְנָטַל, לקרדום, ותוך כדי כך משמש בכל כלי הבית וטימאם. כן היא שיטת חכמים, אך רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַבַּיִת טָהוֹר, ואין לחשוש שמא נכנס לשם אדם טמא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שקרדום זה הֶשְׁאִילוֹ הבעלים לְאדם אַחֵר וְשָׁכַח מכך, אוֹ שֶׁנְּטָלוֹ מְזָוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בַּזָּוִית הָאַחֶרֶת וְשָׁכַח מכך.

הגמרא מבררת את סוף דברי רבן שמעון בן גמליאל. שואלת הגמרא: זָוִית מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ – היכן נזכר בדברי הברייתא שנמצא הקרדום בזווית אחרת, הלא מדובר בקרדום שאבד ולא נמצא. מפרשת הגמרא: חַפּוּרֵי מְחַפְּרָא – יש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, וְהָכִי קָתָנֵי – וכך יש לשנותה, קַרְדּוֹם שֶׁאָבַד בַּבַּיִת, הַבַּיִת מָמָא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שאָדָם מָמָא נִכְנַס לְשָׁם וְנָטַל. אוֹ כְּשֶׁהִנִּיחוֹ לקרדום בְּזָוִית זוֹ וּמְצָאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת, גם באופן זה הַבַּיִת מָמָא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שאָדָם מָמָא נִכְנַס לְשָׁם, וְנָטַל מְזָוִית זוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת, ותוך כדי כך נגע בשאר כלי הבית. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בשני האופנים הַבַּיִת טָהוֹר, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שבעל הבית הֶשְׁאִילוֹ לְאדם אַחֵר וְשָׁכַח מכך, אוֹ שֶׁנְּטָלוֹ בעל הבית מְזָוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בָּזָוִית זוֹ וְשָׁכַח.

והוא הדין במניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת, שלדעת חכמים יש לחשוש שעבבר הזיז את החמץ ממקומו. ומאחר שחוששים לעבבר, אף יש לחשוש שמא הכניס חמץ אחר, ואין זה אותו חמץ שהונח כאן בתחילה, ועל כן הבית צריך בדיקה. אך לדעת רבן שמעון בן גמליאל אין לתלות בעבבר, אלא תולים שהאדם נטלו מכאן והניחו בזוית אחרת, ושכח שעשה כן, וזה הוא אותו חמץ שהונח בבית מתחילה, ועל כן אין צריך לבדוק אחריו.

הגמרא מביאה נידונים נוספים בחמץ שנכנס לבית: אָמַר רָבָא, עַכְבָּר שנִכְנַס לבית וְכִבֵּר בְּפִיו, וְנִכְנַס האדם אַחֲרָיו וּמָצָא שם פֵּירוּרִין, עדיין הבית צָרִיךְ בְּדִיקָה אחר ככר זו, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל עַכְבָּר לְפָרֵר, ואין לתלות שפירורים אלו הם הככר שהכניס העכבר לשם. וְעוֹד אָמַר רָבָא, תִּינוֹק שנִכְנַס לבית וְכִבֵּר בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס האדם אַחֲרָיו וּמָצָא שם פֵּירוּרִין, אֵין הבית צָרִיךְ בְּדִיקָה אחר ככר זו, מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לְפָרֵר, ויש לתלות שהתינוק פירר את הככר שבידו, ואלו הם הפירורים שנמצאו.

רבא מסתפק בכמה אופנים של הכנסת ככר והוצאתה מהבית על ידי עכבר: בָּעֵי [–הסתפק] רָבָא, אם ראינו עַכְבָּר שנִכְנַס לבית וְכִבֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו שעַכְבָּר יוֹצֵא מהבית וְכִבֵּר בְּפִיו, מַהוּ דין הבית. מִי אָמְרִינַן הֵיכִי דְּעַל וְהֵיכִי דַּאי דְּנָפַק – האם אנו אומרים שהעכבר שנכנס כשכבר בפיו הוא אותו עכבר שיצא עם אותה ככר, אוֹ דִילְמָא אַחֲרִינָא הוּא – או שמא עכבר וככר אחרים הם, והככר הראשונה עדיין בתוך הבית וצריך לבדוק אחריה.

עוד הסתפק רבא: אִם תְּמְצָא לוֹמַר הֵיכִי דְּעַל וְהֵיכִי דַּאי דְּנָפַק – שאותו עכבר שנכנס הוא העכבר שיצא, עדיין יש להסתפק בעַכְבָּר לָבָן שנִכְנַס לבית וְכִבֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו עַכְבָּר שָׁחוֹר שיוֹצֵא משם וְכִבֵּר בְּפִיו, מַהוּ דין הבית. האם הַאי וַדַּאי אַחֲרִינָא הוּא – האם ככר זו היא ודאי ככר אחרת, שהרי עכבר אחר הוציאה, אוֹ דִילְמָא [–שמא] אותה ככר היא, וְאַרְמוּיֵי אַרְמְיֵהּ מִינַּיהּ – והשליכה העכבר הראשון ונטלה השני והוציאה.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תְּמְצָא לוֹמַר עַכְבָּרִים לֹא שָׁקְלִי מֵהֲדֵדֵי – שאין דרכם של עכברים ליטול זה מזה, ואין זו אותה ככר, עדיין יש להסתפק בעַכְבָּר שנִכְנַס לבית וְכִבֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו שחוּלְדָּה יוֹצֵאת משם וְכִבֵּר בְּפִיהָ, מַהוּ דין הבית. האם החוּלְדָּה וַדַּאי מֵעַכְבָּר שָׁקְלָתְיֵהּ [–נטלתו] לככר, ואותה ככר היא, אוֹ דִילְמָא ככר אַחֲרִינָא [–אחר] הוּא, משום דְּאִם אִיתָא דְּמֵעַכְבָּר שָׁקְלָתְיֵהּ עַכְבָּר בְּפִיהָ חָוֶה מִשְׁתַּכַּח – שאם אכן נטלה העכבר עצמו היה נמצא בפיה, שכן היתה נוטלת אותו יחד עם הככר.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תְּמְצָא לוֹמַר שאין זו אותה ככר, משום שאם אִיתָא דְּמֵעַכְבָּר שָׁקְלָתְיֵהּ עַכְבָּר בְּפִיהָ חָוֶה מִשְׁתַּכַּח – שאם נטלה אותה מהעכבר היה אף הוא נמצא בפיה, עדיין יש להסתפק בעַכְבָּר שנִכְנַס וְכִבֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו חוּלְדָּה שיוֹצְאָה, וְכִבֵּר וְעַכְבָּר נמצאים זה בצד זה בְּפִי החוּלְדָּה, מַהוּ דין הבית. הָכָא וַדַּאי אִיהוּ הוּא – האם כאן אנו אומרים שבודאי אותו עכבר וככר הם, אוֹ דִילְמָא [–שמא] אין זו אותה הככר, שהרי אִם אִיתָא דְּאִיהוּ נִיחוּ – אם אכן הם אותו עכבר ואותה ככר, כְּבָר בְּפִי עַכְבָּר מַשְׁתַּכַּח חָוֶה בָּעֵי אִשְׁתְּכוּחֵי – היתה הככר צריכה להמצא בפי העכבר הנמצא בפי החולדה, ולא בפי החולדה. אוֹ דִילְמָא [–שמא] אין מכך ראיה שעבבר וככר אחרים הם, שכן יתכן שמִּשּׁוּם כִּיעֲתוּתָא הוּא נָפַל וּשְׁקָלְתְיֵהּ – מתוך פחד העכבר מהחולדה נפלה הככר מפיו, ונטלתו החולדה בפיה יחד עם העכבר.

מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו. מן התורה די בביטול החמץ כדי שלא לעבור ב׳בל יראה׳, אך חייבו חכמים לבער את החמץ אף לאחר ביטולו. הגמרא מביאה כמה ספיקות בחיוב זה: בָּעֵי [–הסתפק] רָבָא, כְּבָר הנמצאת בִּשְׁמֵי קוֹרָה – על גבי קורה שמתחת לגג, האם צָרִיךְ להביא סוּלָּם ולְהוֹרִידָהּ כדי לבערה, אוֹ אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את צדדי הספק, מִי אָמְרִינַן כּוּלֵי הַאי לֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – האם אנו אומרים שלא הטריחוהו חכמים כל כך להביא סולם ולהורידו, שכֵּיוָן דְּלָא נָחִית מִנַּפְשֵׁיהּ – שאין החמץ נופל מעצמו משמי הקורה, לֹא אָתֵי לְמֵיכְלָהּ – אין לחשוש שמא יבוא לאוכלו, ודי לו בביטול. אוֹ דִילְמָא, זִימְנִין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ – או שמא לפעמים החמץ נופל מעצמו והוא עלול לאוכלו, ועל כן הטריחוהו להורידו ולבערו.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תְּמְצֵי [–תמצא] לוֹמַר דִּזִימְנִין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ – שלפעמים היא נופלת משמי הקורה ויש לחשוש שמא יבוא לאוכלה, ועל כן חייב לטרוח ולהורידה, עדיין יש להסתפק בכְּבָר הנמצאת בַּבּוֹר, האם צָרִיךְ להביא סוּלָּם ולְהַעֲלוֹתָהּ, אוֹ אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את הספק, הָכָא וַדַּאי לֹא עֲבִידָא דְּסָלְקָה מִנַּפְשָׁהּ – האם מאחר שכאן ודאי אין עשויה הככר לעלות מהבור מעצמה ואין לחוש שיבא לאוכלה, לא הטריחוהו לבערה, אוֹ דִילְמָא, זִימְנִין דְּנָחִית לְמַעְבַּד צוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלֵיהּ – או שמא לפעמים הוא יורד לבור כדי להשתמש בו לצרכיו, והוא עלול לאכול ככר זו, ועל כן חייבוהו להעלותה ולבערה.

עוד הסתפק רבא: אִם תְּמְצֵי לוֹמַר דִּזִימְנִין דְּנָחִית לְצוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלֵיהּ – שלפעמים הוא יורד לבור להשתמש בו לצרכיו ויבוא לאכול את הככר, ועל כן צריך לבערה, עדיין יש להסתפק בכְּבָר הנמצאת בְּפִי נָחָשׁ, האם צָרִיךְ לשכור חָבֵר [–אדם הלוחש לנחשים] כדי לְהוֹצִיא אותה מפיו ולבערה, אוֹ שמא אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את הספק, בְּגוּפֵיהּ אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – האם דווקא בגופו הטריחוהו לחכמים לבער את החמץ, אבל כשאינו יכול לבער בגופו, בְּמָמוֹנֵיהּ לֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – לא הטריחוהו חכמים להוציא ממון כדי לבער, ויבטל בליבו. אוֹ דִילְמָא לֹא שָׁנָא – או שמא אין חילוק בין גופו לממונו, וחייבוהו גם להוציא ממון על הביעור. מסיקה הגמרא, תֵּיקוּ – כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו.

משנה

המשנה מפרטת את זמני בדיקת החמץ, מלבד עיקר זמנה בליל י״ד: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שלשה זמנים יש לבדיקת החמץ, בּוֹדְקִין אותו אוֹר [–בליל] אַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן, וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּשַׁחֲרִית, וּבְשָׁעַת הַבִּיעוּר של החמץ, שהיא השעה השישית של יום ארבעה עשר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, ארבעה זמנים הם, אם לֹא בָדַק אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר, יִבְדּוֹק בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר קודם זמן הביעור. ואם לֹא בָדַק גם בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר קודם זמן הביעור, יִבְדּוֹק בְּתוֹךְ חֲמוֹעֵד – בזמן הביעור, שהוא משך כל השעה השישית. ואם לֹא בָדַק גם בְּתוֹךְ הככר.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תְּמְצָא לוֹמַר שאין זו אותה ככר, משום שאם אִיתָא דְּמֵעַכְבָּר שָׁקְלָתְיֵהּ עַכְבָּר בְּפִיהָ חָוֶה מִשְׁתַּכַּח – שאם נטלה אותה מהעכבר היה אף הוא נמצא בפיה, עדיין יש להסתפק בעַכְבָּר שנִכְנַס וְכִבֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו חוּלְדָּה שיוֹצְאָה, וְכִבֵּר וְעַכְבָּר נמצאים זה בצד זה בְּפִי החוּלְדָּה, מַהוּ דין הבית. הָכָא וַדַּאי אִיהוּ הוּא – האם כאן אנו אומרים שבודאי אותו עכבר וככר הם, אוֹ דִילְמָא [–שמא] אין זו אותה הככר, שהרי אִם אִיתָא דְּאִיהוּ נִיחוּ – אם אכן הם אותו עכבר ואותה ככר, כְּבָר בְּפִי עַכְבָּר מַשְׁתַּכַּח חָוֶה בָּעֵי אִשְׁתְּכוּחֵי – היתה הככר צריכה להמצא בפי העכבר הנמצא בפי החולדה, ולא בפי החולדה. אוֹ דִילְמָא [–שמא] אין מכך ראיה שעבבר וככר אחרים הם, שכן יתכן שמִּשּׁוּם כִּיעֲתוּתָא הוּא נָפַל וּשְׁקָלְתְיֵהּ – מתוך פחד העכבר מהחולדה נפלה הככר מפיו, ונטלתו החולדה בפיה יחד עם העכבר.

מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו. מן התורה די בביטול החמץ כדי שלא לעבור ב׳בל יראה׳, אך חייבו חכמים לבער את החמץ אף לאחר ביטולו. הגמרא מביאה כמה ספיקות בחיוב זה: בָּעֵי [–הסתפק] רָבָא, כְּבָר הנמצאת בִּשְׁמֵי קוֹרָה – על גבי קורה שמתחת לגג, האם צָרִיךְ להביא סוּלָּם ולְהוֹרִידָהּ כדי לבערה, אוֹ אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את צדדי הספק, מִי אָמְרִינַן כּוּלֵי הַאי לֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – האם אנו אומרים שלא הטריחוהו חכמים כל כך להביא סולם ולהורידו, שכֵּיוָן דְּלָא נָחִית מִנַּפְשֵׁיהּ – שאין החמץ נופל מעצמו משמי הקורה, לֹא אָתֵי לְמֵיכְלָהּ – אין לחשוש שמא יבוא לאוכלה, ודי לו בביטול. אוֹ דִילְמָא, זִימְנִין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ – או שמא לפעמים החמץ נופל מעצמו והוא עלול לאוכלו, ועל כן הטריחוהו להורידו ולבערו.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תְּמְצֵי [–תמצא] לוֹמַר דִּזִימְנִין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ – שלפעמים היא נופלת משמי הקורה ויש לחשוש שמא יבוא לאוכלה, ועל כן חייב לטרוח ולהורידה, עדיין יש להסתפק בכְּבָר הנמצאת בַּבּוֹר, האם צָרִיךְ להביא סוּלָּם ולְהַעֲלוֹתָהּ, אוֹ אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את הספק, הָכָא וַדַּאי לֹא עֲבִידָא דְּסָלְקָה מִנַּפְשָׁהּ – האם מאחר שכאן ודאי אין עשויה הככר לעלות מהבור מעצמה ואין לחוש שיבא לאוכלה, לא הטריחוהו לבערה, אוֹ דִילְמָא, זִימְנִין דְּנָחִית לְמַעְבַּד צוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלֵיהּ – או שמא לפעמים הוא יורד לבור כדי להשתמש בו לצרכיו, והוא עלול לאכול ככר זו, ועל כן חייבוהו להעלותה ולבערה.

עוד הסתפק רבא: אִם תְּמְצֵי לוֹמַר דִּזִימְנִין דְּנָחִית לְצוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלֵיהּ – שלפעמים הוא יורד לבור להשתמש בו לצרכיו ויבוא לאכול את הככר, ועל כן צריך לבערה, עדיין יש להסתפק בכְּבָר הנמצאת בְּפִי נָחָשׁ, האם צָרִיךְ לשכור חָבֵר [–אדם הלוחש לנחשים] כדי לְהוֹצִיא אותה מפיו ולבערה, אוֹ שמא אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את הספק, בְּגוּפֵיהּ אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – האם דווקא בגופו הטריחוהו לחכמים לבער את החמץ, אבל כשאינו יכול לבער בגופו, בְּמָמוֹנֵיהּ לֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – לא הטריחוהו חכמים להוציא ממון כדי לבער, ויבטל בליבו. אוֹ דִילְמָא לֹא שָׁנָא – או שמא אין חילוק בין גופו לממונו, וחייבוהו גם להוציא ממון על הביעור. מסיקה הגמרא, תֵּיקוּ – כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו.

משנה

המשנה מפרטת את זמני בדיקת החמץ, מלבד עיקר זמנה בליל י״ד: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שלשה זמנים יש לבדיקת החמץ, בּוֹדְקִין אותו אוֹר [–בליל] אַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן, וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּשַׁחֲרִית, וּבְשָׁעַת הַבִּיעוּר של החמץ, שהיא השעה השישית של יום ארבעה עשר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, ארבעה זמנים הם, אם לֹא בָדַק אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר, יִבְדּוֹק בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר קודם זמן הביעור. ואם לֹא בָדַק גם בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר קודם זמן הביעור, יִבְדּוֹק בְּתוֹךְ חֲמוֹעֵד – בזמן הביעור, שהוא משך כל השעה השישית. ואם לֹא בָדַק גם בְּתוֹךְ

המשך בעמוד כד

הַמּוֹעֵד של הביעור, יְבִדּוּק לְאַחַר הַמּוֹעֵד, מתחילת השעה השביעית של יום ארבעה עשר עד הלילה, אבל לאחר מכן לא יבדוק. ובגמרא יבואר במה נחלקו רבי יהודה וחכמים.

המשנה מבארת כיצד לנהוג עם החמץ לאחר הבדיקה: וּמַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר מהחמץ לאחר בדיקתו לצורך אכילתו עד זמן איסורו, יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָא – במקום שמור, כְּדֵי שֶׁלֹּא יאבד וְיֵאָא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו.

גמרא

שנינו במשנה שנחלקו רבי יהודה וחכמים בזמני הבדיקה. וסברה הגמרא בתחילה, שנחלקו במנין הפעמים שיש לבדוק את החמץ. שלדעת רבי יהודה שאמר 'בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור, יש לבדוק את החמץ בכל אחד משלשת הזמנים האמורים. ולדעת חכמים שאמרו 'לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר וכו' לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד', די בבדיקה אחת, אלא שאם לא בדק בעיקר זמנה שהוא בליל י"ד יבדוק בזמן השני, ואם לא בדק בזמן השני יבדוק בשלישי. לפיכך שואלת הגמרא: מַאי מַעֲמָא [–מהו טעמו] דְּרַבִּי יְהוּדָה שמצריך לבדוק שלש פעמים. משיבה הגמרא: רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ – שניהם אמרו, שלש בדיקות אלו הן כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ הַשָּׁבָתוֹת [–לשונות השבתה] שֶׁאמורות בַּתּוֹרָה, 'לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאוֹר' (שמות יג ז), 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם' (שם יב יט), ו'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבָּתֵּיכֶם' (שם יב טו). הרי ששלש לשונות השבתה נאמרו בחמץ, העדר ראיה, העדר מציאה, והשבתה.

הגמרא דוחה פירוש זה בדברי רבי יהודה: מָתִיב [–הקשה] רַב יוֹסֵף, הלא שנינו בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא בָּדַק בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים [–זמנים] הַלָּלוּ, שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אַלְמָא [–ומוכח] מִמַּאן וְאֵילַךְ הוּא דְּפָלִיגִי – שלא נחלקו אלא בחיוב בדיקה מהזמן השלישי ואילך, שלדעת רבי יהודה שלשה זמנים בלבד הם, ואם לא בדק בשעת הביעור שוב לא יבדוק, ולדעת חכמים יבדוק גם לאחר זמן הביעור. אך לדברי הכל די בבדיקה אחת, ואם בדק בליל ארבעה עשר שוב אינו צריך לבדוק.

הגמרא מביאה גירסא אחרת בדברי הברייתא, שלפיה מפורש בדבריה שדי בבדיקה אחת: מַר זוּטְרָא מַתְנֵי הָכִי [–שונה כך] שמועה זו. מָתִיב [–הקשה] רַב יוֹסֵף על דברי רב חסדא ורבה בר רב הונא, הלא שנינו בפירוש בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא בָּדַק בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה פְּרָקִים הַלָּלוּ, שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אַלְמָא [–ומוכח] שרק בְּשׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק' לאחר זמן הביעור הוּא דְּפָלִיגִי [–נחלקו], שכן בפירוש אמר רבי יהודה 'באחד מזמנים אלו', הרי שרק בזמן אחד הוא בודק ולא בשלשתם. מסיקה הגמרא: אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה נַמֵּי [–גם כן] רק 'אִם לֹא בָּדַק' בזמן הראשון קָאָמַר שיבדוק בזמן השני, ואם לא בדק בשני יבדוק בשלישי, ולא שיבדוק בכל שלשת זמנים אלו. וְהָכָא בְּהָא קָמְיְפְלְגִי – וכאן בכך נחלקו, מַר [–רבי יהודה] סָבַר, מְקַיְּמֵי אִיפּוּרָא אֵין – דווקא קודם זמן איסור החמץ מן התורה בשעה השביעית, תיקנו חכמים לבדוק, אבל בָּתַר אִיפּוּרָא [–לאחר איסורו] לֹא תיקנו לבדוק, גְּזֵירָה דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינֵּיהּ – שמא תוך כדי התעסקות בחמץ יבוא לאכול ממנו. וְרַבָּנַן סָבְרֵי – וחכמים סוברים, לֹא גָּזְרִינַן – אין אנו גוזרים גזירה זו, ואף לאחר זמן איסורו יש לבודקו, ואין חוששים שמא יאכל ממנו.

מצוה מן התורה להקריב ביום ט"ז בניסן את מנחת העומר. ועד לאותה שעה אסורה תבואה חדשה של שנה זו באכילה, והקרבת העומר מתירה אותה באכילה. הגמרא מקשה משיטת רבי יהודה בענין איסור זה, על שיטתו במשנתנו בדין בדיקת חמץ: וּמִי [–ובין] גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה במאכל איסור שלא להתעסק עמו דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינֵּיהּ – שמא יבוא לאכול ממנו, ומשום כן אסר לבדוק את החמץ לאחר זמן איסורו מן התורה וְהָא תְּנַן – והרי שנינו במסכת מנחות (סז:), מַשְׁקֶה קרבן הָעוֹמֶר בט"ז בניסן, היו יוֹצְאִין וּמוֹצְאִין בו ביום את שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם כְּשֶׁהֵם מְלֵאִים קֶמַח וְקָלִי – תבואה שנקלתה ונתייבשה בתנור, מהתבואה החדשה שקודם יום טוב נקטפה ונטחנה ונתייבשה.